

9. Матузов Н. И. Правовая система и личность. Саратов, 1987. С. 293.
10. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва, 1946. С. 786.
11. Шайкенов Н. А. Правовое обеспечение интересов личности. Свердловск: изд-во Уральского ун-та, 1990. С. 200.
12. Can Excessive Length of Proceedings be Remedied? Council of Europe, 2007. 370 p.
13. Coppel P. Information Rights: Law and Practice. Bloomsbury Publishing, 2014. 1444 p.
14. Gerlis P. L. Civil Procedure, Cavendish Publishing. 2001. 616 p.
15. Oakley J. B. American Civil Procedure: A Guide to Civil Adjudication in US Courts. Kluwer Law International, 2009. 286 p.
16. Ouma S. Commentary on the Civil Procedure Act. African Books Collective, 2013. 584 p.
17. The Constitutional Role of the Attorney General: 5th Report of session 2006-2007. Great Britain: Parliament: House of Commons: Constitutional Affairs Committee. The Stationery Office, 2007. 159 p.
18. Uzelac A. Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems. Springer Science & Business Media, 2014. 263 p.
19. Werlauf E. Civil Procedure in Denmark. Kluwer Law International, 2010. 150 p.

Getmantsev M. Interest in the civil procedural law of foreign countries

The article argues that the category of «interest» in the civil procedural law of most foreign countries, that is the motive that determines the desire of the participants in the civil legal process to engage in various forms of interaction between them. The essence of interest in the civil procedure context is the desire of the person (participant of civil legal process) to be party to certain social relationships, mediates the optimum satisfaction of its procedural requirements and determines the General procedural legal ways to meet them.

Thus, interest in civil proceedings in favor of the determining the one real reason that motivates members of civil procedural legal interact, which makes the movement and development of civil process. It encourages civil procedural interest in his vehicle to commit certain procedural activities and determines its direction. It can be stated that the essence of interest in the civil procedural context is the desire of the person (party of civil legal proceedings) to be a party to certain social relation that mediates its best meet procedural requirements and defines the general procedural and legal ways to meet them. With this understanding, easy to explain how one and the same needs generating various (often quite the opposite) civil proceedings in the interests of different people depending on their procedural finality civil procedural status. Thus, in some cases, or that the need for the individual to acquire certain benefits creates a law-abiding activities of the entity, and others – can provoke a person to commit the offense.

Active interest in the civil process is largely determined by its intellectual and volitional content. This is because the implementation of interest involves primarily the awareness of the bearer party civil legal proceedings, which, in turn, is always a reflection mediated form and method ideal for the civilian judicial «needs» of the individual. The intellectual content of the psychological aspects of civil procedure of interest is a kind of symbiosis directly available to individual interests and act its procedural implementation. It is for the intellectual content of the psychological component of Civil Procedure interest naturally follows his volitional aspect, because understanding social reality and the objective content of legal interest, a member of civil proceedings thus reveals the importance of this reality for themselves in the context of a specific procedure or stage of the proceedings, it says a procedural legal interest in bringing his strong-willed formed to achieve a specific result of civil procedure. The final act of the implementation of the civil procedural law of the relevant member of the civil procedural legal act concentrate subjective and objective features of interest of civil procedure, civil procedure mediated form.

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ПРОЕКТІ ЦПК УКРАЇНИ

Короленко В. М.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджуються загальні питання зловживання процесуальним правом, закладені у проект Цивільного процесуального кодексу України. Через призму теоретичного розуміння понять «зловживання правом», «зловживання процесуальним правом» розглядається доцільність та можливість запровадження такого інституту у ЦПК України. З'ясовано загальні підходи Ради з питань судової реформи до визнання

тих чи інших дій зловживанням процесуальним правом, зокрема, чи одні й ті самі дії обов'язково є зловживанням правом, чи лише у випадку визнання їх такими судом. Розглянуто запропонований у Проекті порядок визнання наявності у діях учасників справи ознак зловживання процесуальним правом та засоби процесуального примусу, які передбачено застосовувати у такому випадку. Прогнозується можливий вплив відповідних засобів процесуального примусу на диспозитивність процесу та рівень доступу до судочинства. Робиться висновок про доцільність обмеження судового розсуду у вирішенні питань зловживання процесуальними правами та розробки механізмів протидії недобросовісній процесуальній поведінці за допомогою існуючих повноважень суду.

Ключові слова: зловживання правом, процесуальні права, процесуальний примус, цивільний процес.

Стаття 6 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) закріплює право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. Національне цивільне процесуальне законодавство закріплює низку інститутів, норми яких відображають відповідні принципи цивільного судочинства та покликані забезпечити це право. Серед них принцип диспозитивності, незалежності суду, автоматичний розподіл справ, розумні строки розгляду та вирішення цивільної справи. Проте практика свідчить, що чим ширші права учасників цивільного процесу, чим вагоміші гарантії їх здійснення, тим ширші можливості та більша імовірність використання цих прав на шкоду правам інших осіб зокрема та системі цивільного судочинства загалом.

Таке використання права, яке спрямоване не на реалізацію певного інтересу чи забезпечення певного блага управленої особи, а на шкоду правам та інтересам інших осіб, зазвичай у юридичній науці називають зловживанням правом. Чинний ЦПК України не містить норм, які б передбачали визначення зловживання процесуальними правами, процесуальні засоби протидії таким зловживанням та відповідальність за них. Єдиним винятком тут є запобігання зловживанню забезпеченням позову. В результаті недобросовісні учасники цивільного судочинства можуть без негативних для себе наслідків здійснювати юридично значимі дії, які спрямовані на нівелювання результатів автоматичного розподілу цивільних справ, затягування розгляду справи та відстрочення набрання судовим рішенням законної сили або затягування його виконання шляхом подання касаційних скарг з клопотаннями про зупинення виконання рішення, яке набуло законної сили.

У вітчизняній науці цивільного процесуального права проблема зловживання цивільними процесуальними правами є певною мірою дослідженою. Окремим аспектам зловживання цивільними процесуальними правами присвячено дослідження таких вітчизняних науковців, як: І. В. Андронов, Н. Ю. Голубєва, Р. Ф. Гонгалюк, А. І. Дрішлюк, О. Р. Ковалишин, В. В. Комаров, В. М. Кравчук, Д. Д. Луспеник, Я. Я. Мельник, Т. Т. Полянський, В. В. Резнікова, С. А. Чванкін. У їх дослідженнях достатньо глибоко розроблено теорію зловживання правом, в тому числі і процесуальним, сформульовано визначення поняття зловживання правом, наведено переліки видів зловживань процесуальними правами, способи протидії таким зловживанням в рамках чинного процесуального законодавства, запропоновано нові законодавчі підходи до вирішення проблем зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві.

На підґрунті напрацювань представників правової науки за участі практиків, в тому числі суддів та адвокатів, у рамках судової реформи розроблено проект Цивільного процесуального кодексу України (далі – Проект). Цей Проект покликаний підвищити рівень здійснення завдань цивільного судочинства у кожній конкретній цивільній справі, посилити гарантії права на справедливий суд загалом та конкретних процесуальних прав учасників цивільного судочинства зокрема. В результаті підвищуватимуться ризики використання цивільних процесуальних прав на шкоду правам та інтересам інших учасників цивільних процесуальних правовідносин. Однак і запобіжники зловживанню цивільними процесуальними правами набули у Проекті значно чіткіших форм та суттєво ширшого змісту. У майбутньому цивільному процесуальному законодавстві передбачається закріплення переліку видів зловживань цивільними процесуальними правами та міри відповідальності за такі дії.

Метою цієї статті є з'ясування основних підходів до закріплення у майбутньому Цивільному процесуальному кодексі України норм, які регулюватимуть правовідносини, пов'язані зі зловживанням цивільними процесуальними правами у цивільному судочинстві, в тому числі розуміння змісту зловживання цивільними процесуальними правами та відповідальності за такі зловживання.

Як зауважує Т. Т. Полянський, наукова доктрина неприпустимості зловживання правом сформувалася у другій половині XIX ст. у Франції як реакція на дедалі активніше свавільне використання особами своїх суб'єктивних прав, закріплених на зламі XVIII–XIX ст. у французькій Декларації прав людини і громадянина, у тогочасних конституціях Франції, у Цивільному кодексі Франції. Пізніше ця доктрина буда сприйнята і в інших європейських країнах [1, с. 129].

Дієвим інструментом боротьби з негативними явищами в нашому житті, інструментом особливим, відомим з давніх-давен називав інститут зловживання правом С. С. Алексєєв [2, с. 441]. Він, крім того, зауважував, у ХІХ ст. особливо при ретельному опрацюванні складних проблем, пов'язаних з підготовкою проектів цивільних кодексів (Французького кодексу, Пруського та Австрійського уложень, Німецького цивільного уложення та ін.), широке тлумачення поняття «зловживання правом» не отримала підтримки. Воно не лише не відповідало умовам та вимогам ринкового господарства, що розвивалося на основі конкуренції, економічної змагальності, ризику, економічного успіху підприємливого господаря, а й необхідності забезпечення твердого правопорядку, правового забезпечення свободи суб'єктів, сталості та визначеності їх прав, їх правової самостійності, гарантованої можливості використання права за власною волею і на власний інтерес. Тут виникають доволі тонкі, часом делікатні питання, пов'язані з тим, що називають доброю совістю, бажанням врахувати моральні міркування, інтереси інших людей, і з тим, що ніби все це може бути враховане, якщо надати суду право вирішувати проблеми зловживання правом. Але всебічний аналіз і практика засвідчили, що в такому разі все ж відкривається доволі широкий простір для свавілля, в тому числі – для суддівського розсуду, а звідси – для самих основ правопорядку, забезпечення його сталості та визначеності – всього того, що може на ділі звести нанівець сам «дух» приватного права, його основні начала. Ось чому пануюча правова думка, в том числі і при підготовці відповідних положень у цивільних законах, схилилася до того, що шиканою (зловживанням правом) слід вважати таке використання «свого права», метою якого є спричинення шкоди іншій особі [2].

Такий підхід до розуміння зловживання правом, безумовно, є універсальним як для права матеріального, так і для права процесуального. Проте зловживання процесуальним правом, будучи спрямованим на спричинення шкоди іншій особі, як правило стороні, яка опонує у справі, водночас спричиняє шкоду всій системі судочинства, порушуючи її принципи, ускладнюючи, а іноді й унеможливаючи досягнення мети судочинства.

У своєму виступі на Круглому столі «Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії» Н. Ю. Голубєва виокремлює такі види зловживання процесуальними правами [3, с. 3–6]:

1) зловживання правом на позов (подання завідомо безпідставного позову, зустрічного позову, за змовою сторін, неналежному відповідачеві чи фіктивним позивачем та інших так званих технічних позовів);

2) зловживання правами, спрямованими на затягування строків розгляду справи: подача клопотань про призупинення провадження, вступ третіх осіб із самостійними вимогами, безпідставне або повторне заявлення клопотань, заявлення клопотань про поновлення процесуальних строків, про призупинення провадження у справі до вирішення іншої пов'язаної справи, оскарження усіх ухвал суду, які підлягають оскарженню окремо від рішення суду, залучення до участі у справі якомога більшої кількості учасників (співвідповідачів, третіх осіб);

3) умисні дії учасників фактичного характеру, спрямовані на затягування строків розгляду справи, ухилення учасника процесу від участі в судових засіданнях, наприклад, ухилення від отримання повідомлення про час судового засідання, імітація «хвороби» та інших «поважних причин» з метою відкладення судового засідання;

4) зловживання правами, котрі пов'язані з оплатою судових витрат, наприклад, імітація тяжкого майнового стану з метою отримання відстрочки чи розстрочки сплати судового збору;

5) зловживання правом на відвід судді;

6) зловживання правами при доказуванні: ненадання або несвоєчасне надання доказів, ініціювання проведення судових експертиз;

7) зловживання правами на стадії виконання рішень суду;

8) зловживання правами при апеляційному та касаційному оскарженні рішень суду.

Повністю погодитися з таким переліком зловживань процесуальними правами у цивільному судочинстві не можемо, тож неявка на судові засідання без поважних причин, невчасне подання або неподання доказів не можуть бути визнані зловживанням процесуальними правами, адже відповідного права не передбачено. В даному випадку учасники цивільного процесу прямо порушують свої процесуальні обов'язки.

Акцентуючи увагу на окремих видах зловживання процесуальними правами, С. А. Чванкін зауважує, що до найвідоміших зловживань процесуальними правами у цивільному процесі слід віднести такі:

– порушення встановлених у суді правил або протиправне перешкоджання здійсненню цивільного судочинства;

– порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпоряджень головуючого учасниками цивільного процесу та іншими особами, присутніми у судовому засіданні;

– неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом, та неповідомлення причин їх неподання [4, с. 13].

Дійсно, такі дії та бездіяльність є досить частими у поведінці недобросовісних учасників цивільного процесу. Однак їх не можна назвати зловживанням процесуальними правами, адже відповідних прав учасники цивільного судочинства та інші особи, присутні у судовому засіданні, не мають. Всі ці дії є порушенням процесуальних обов'язків.

Отже, запровадження у цивільному процесуальному законодавстві інституту зловживання процесуальними правами вимагає розробки та ухвалення правових норм, що визначають види зловживання процесуальними правами, встановлюють правові наслідки зловживання процесуальними правами, закріплюють процесуальний порядок визнання тих чи інших дій зловживанням процесуальними правами.

Розмірковуючи над проблемою зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві, Д. Д. Луспенник зауважує, що в контексті підготовки конституційних змін проводиться велика робота над удосконаленням всього масиву процесуального законодавства, яке до того ж має мінімізувати можливість зловживання процесуальними правами, визначити хоча б приблизний перелік таких дій чи бездіяльності, які б кваліфікувалися як зловживання правом, а також запропонувати механізм відповідальності за такі дії. Далі слід розглянути питання, як суддям виявляти дії (бездіяльність) щодо зловживання процесуальними правами та обирати механізм протидії їм залежно від стадійності руху цивільної справи, а також питання, яким чином це можливо передбачити у процесуальному законодавстві [5, с. 154].

Проектом Цивільного процесуального кодексу України, розробленим Радою з питань судової реформи при Президенті України, до основних принципів (засад) цивільного судочинства відноситься неприпустимість зловживання процесуальними правами. Також Проектом передбачено перелік видів зловживань процесуальними правами та заходи процесуального примусу, що можуть застосовуватися до осіб, які допускають зловживання процесуальними правами.

Згідно зі ст. 41 Проекту учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами не допускається. Залежно від конкретних обставин справи суд *може* визнати зловживанням процесуальними правами дії, які суперечать завданню цивільного судочинства, зокрема:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання кількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з одним предметом та з однакових підстав або подання кількох позовів з аналогічним предметом і аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи в якості відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі, тощо.

Отже, Проект не відносить до зловживання процесуальними правами жодного з видів невиконання процесуальних обов'язків, такі, зокрема, як ненадання або невчасне надання доказів, неявка у судові засідання без поважної причини тощо, що окремими науковцями відносяться до видів зловживання правом. Зловживанням процесуальним правом може визнаватися лише дія – активна поведінка, яка за своєю об'єктивною стороною є діями, спрямованими на реалізацію процесуального права.

Згідно з ч. 3 та 4 ст. 41 Проекту, якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами суд застосовує до нього заходи процесуального примусу та інші заходи впливу, передбачені цим Кодексом.

Проектом прямо встановлено у ст. 143 «Штраф» як засіб процесуального примусу, що суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід Державного бюджету України з відповідної особи штрафу у розмірі від 0,3 до трьох мінімальних заробітних платень (з 01.01.2017 р. становить від 960 до 9 600 грн.) у випадках, зокрема, зловживання процесуальними правами. А у випадку повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами – у розмірі від 0,5 до п'яти мінімальних заробітних платень (з 01.01.2017 р. становить від 1 600 до 16 000 грн.). У випадку зловживання процесуальними правами представником учасника справи суд, з урахуванням конкретних обставин

справи, може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника. Згідно з ч. 2 ст. 257 Проекту суд може постановити окрему ухвалу у випадках зловживання процесуальними правами.

Проектом також передбачено настання інших негативних наслідків для особи, у діях якої суд вбачатиме зловживання процесуальними правами. Так, згідно з ч. 10 ст. 136 «Розподіл судових витрат між сторонами» у випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.

Як бачимо, формулювання абз. 1 ч. 2 ст. 41 Проекту, визнання тих чи інших дій учасників цивільного процесу зловживанням процесуальним правом, притягнення їх до відповідальності за такі дії є не обов'язком, а правом суду і здійснюється залежно від обставин справи, в тому числі і при визначенні розмірів санкцій у встановлених межах. Видається, що наділення суду такими широкими дискреційними повноваженнями може не лише знівелювати перепони, які автори законопроекту намагаються створити для зловживання процесуальними правами, а й створити умови для нових зловживань з боку суддів, спричинити нівелювання рівності сторін у цивільному процесі та правову невизначеність. Адже для будь-якого учасника цивільного процесу, особливо для фізичних осіб, ризик покладення штрафу у розмірі трьох мінімальних заробітних платень може суттєво вплинути на процесуальну тактику ведення справи. Водночас за умови упередженості суду особа, що фактично зловживає процесуальними правами, може взагалі уникнути такої відповідальності, якщо суд вирішить, що відповідні процесуальні дії «з урахуванням обставин справи» не є зловживанням правом або ж застосувати мінімальний штраф.

Проектом передбачено, що ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції. Оскарження такої ухвали не перешкоджає розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали про накладення штрафу є остаточною і оскарженню не підлягає. Натомість Проектом не передбачено винесення певного судового рішення у разі, коли, на думку суду, зловживання правом відсутнє. Отже, бездіяльність суду щодо припинення зловживання процесуальними правами не може бути оскаржена іншим учасником справи.

Таким чином, запровадження в майбутньому Цивільному процесуальному кодексі України інституту зловживання процесуальними правами, запропоноване розробниками Проекту, містить у собі певні ризики, пов'язані із широкими дискреційними повноваженнями суду. Ці ризики полягають у високій імовірності суттєвого обмеження процесуальної тактики учасників справи через загрозу визнання їх процесуальних дій зловживанням правом та накладення на них значних штрафів, які можуть значно перевищувати ціну позову, а також у відсутності у добросовісної сторони засобів протидії бездіяльності суду щодо зловживання процесуальними правами іншою стороною. Такого роду запобігання зловживанням процесуальними правами сторонами процесу може призвести до посилення зловживання судом процесуальними повноваженнями, що може мати суттєво більш негативні наслідки як для учасників цивільної справи, так і для системи судочинства загалом. Отже, в подальших дослідженнях слід виявити можливості об'єктивного визначення видів зловживання правом та запровадження обов'язкового, а не на розсуд суду, визнання тих чи інших дій зловживанням правом та невідворотності настання процесуальних наслідків за такі діяння. При цьому необхідно з'ясувати особливості кожного з видів зловживання процесуальними правами, виявити можливості протидії їм за допомогою процесуальних засобів, які не є спеціальними засобами протидії зловживанню процесуальним правом, передбаченими Проектом, та розробити пропозиції щодо змін до проекту ЦПК України, які забезпечать ефективніше та об'єктивніше запобігання недобросовісним процесуальним діям учасників цивільного судочинства, а також чіткіше визначатимуть правову відповідальність за такі дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Полянський Т. Т. Зловживання правом (загальнотеоретичний аналіз) // Право України, 2010. № 1. С. 128–133.
2. Алексеев С. С. Частное право: научно-публицистический очерк / Собрание сочинений. В 10-и т. Том 7: Философия права и теория права. Москва: Статут, 2010. 520 с.
3. Голубева Н. Ю. Пути противодействия злоупотреблению гражданскими процессуальными правами: постановка проблемы / Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії: матеріали круглого столу (м. Одеса, 27 листопада 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. 90 с. С. 3–10.
4. Чванкін С. А. Процесуальні засоби головуючого в судовому засіданні щодо протидії зловживанню процесуальними правами / Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії: матеріали круглого столу (м. Одеса, 27 листопада 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. 90 с. С. 13–15.

5. Луспенник Д. Д. Зловживання процесуальними правами: законодавча регламентація, способи виявлення та шляхи протидії. Часопис цивільного і кримінального судочинства, 2015. № 6 (27). С. 150–171.

Korolenko V. Incompanion the general issues of abuse of the procedural law in the draft of the civil procedure code of Ukraine

The article deals with general issues of abuse of procedural law laid down in the draft Civil Procedure Code. Through the prism of theoretical understanding of the concept of «abuse of right», «abuse of procedural law», considered the feasibility and establishing an institution of the CPC of Ukraine. It is found the general approach of the Council for Judicial Reform to the recognition of certain actions abuse of procedural law, in particular whether the same action necessarily an abuse of the right or only recognition of such court. Considered the procedure of recognition of actions of participants in case as an abuse of procedural law and procedural means of coercion that are intended to be used in that case proposed in the Draft. Predication the possible impact of appropriate means of coercion to dispositive of procedures and the level of access to justice was made. The conclusion about the feasibility of limitation of judicial discretion in addressing of abuse of procedural rights and the development of mechanisms for resistance to unfair procedural conduct through existing powers of the court was made.

Keywords: abuse of law, procedural rights, procedural coercion, civil process.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Кот О. О.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

В статті аналізується трирівнева система захисту прав інтелектуальної власності для приватноправових відносин в українському законодавстві. Обґрунтовується можливість використання загальних способів захисту, що визначені у ст. 16 ЦК України, для захисту прав інтелектуальної власності. Окрім того, автор аналізує спеціальні способи захисту прав інтелектуальної власності – як передбачених законом, так і тих, які прямо не передбачені законом, але забезпечують ефективний захист правоволодільців. Особлива увага звертається на судову практику захисту прав інтелектуальної власності, передусім Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів.

Ключові слова: захист прав, захист суб'єктивних прав, права інтелектуальної власності, способи захисту прав інтелектуальної власності, судова практика захисту прав.

У постіндустріальному суспільстві значної ваги для економічних відносин набуває інтелектуальна власність. Належне нормативно-правове регулювання відповідних суспільних відносин має першочергове значення для подальшого розвитку ринку інтелектуальних продуктів і технологій. Показово, що і на міждержавному рівні питання захисту прав інтелектуальної власності забезпечується чисельними міжнародними угодами.

Певне відображення важливості захисту прав інтелектуальної власності для приватноправових відносин в українському законодавстві знайшло прояв у закріпленні трирівневої системи норм.

Так, визначені у ст. 16 ЦК України загальні способи захисту можуть застосовуватися до прав інтелектуальної власності такою самою мірою, як і до багатьох інших суб'єктивних прав.

Книга 4 ЦК України містить норми, присвячені захисту прав інтелектуальної власності. Перш за все, в цьому контексті слід згадати ст. 432 ЦК України, якою визначено, по суті, перелік способів захисту через вказівку на те, які рішення може постановити суд у разі звернення уповноваженої особи за захистом права інтелектуальної власності.

Верховний Суд України кваліфікує способи захисту, передбачені у ст. 432 ЦК України, як спеціальні [1]. Із цією точкою зору можна погодитися, розуміючи, що в даному випадку способи захисту, закріплені ст. 432 ЦК України, є спеціальними стосовно саме матеріально-правових вимог, визначених у ст. 16 Кодексу. Водночас способи захисту, передбачені у ст. 432 ЦК України, можуть розглядатися як загальні для захисту суб'єктивних прав інтелектуальної власності загалом незалежно від об'єкта та особливостей цих прав.

У свою чергу, приписами спеціальних законів передбачена ціла низка способів захисту окремих суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності. Відтак визначені у ст. 432 ЦК України способи захисту можуть кваліфікуватися як спеціальні щодо ст. 16 ЦК України та загальні щодо